

LA CLAPERÀ, CAMP DE CONCENTRACIÓ DE LA CATALUNYA REPUBLICANA

David Colom Berga (Llicenciat en Història i Màster en Periodisme cultural)

Testimonis del passat

Es podria dir que, físicament, de la Guerra Civil n'han quedat poques empremtes a les comarques de Girona. Allunyada del front de guerra, no va sofrir una gran destrucció com la que sí trobem a les ribes de l'Ebre o a Aragó. És cert que va ser objecte de bombardejos tant aeris com marítims però, que no han arribat a deixar rastres irreversibles en les nostres ciutats i pobles. A més, durant la dictadura i els anys de democràcia s'han anat esborrant molts records directes de la guerra. Paral·lelament, han aparegut monuments en moltes poblacions per recordar els morts locals o algun esdeveniment concret, però que no ens poden servir com a recurs historiogràfic directe. A causa d'aquesta manca de grans marques sobre el terreny, les fonts majoritàries a les que ha calgut recórrer són la història oral i l'àmplia documentació, obviant molts cops les restes materials. Tanmateix, encara queden moltes restes, la majoria d'elles conservades en l'àmbit privat. Un d'aquests exemples és el mas de la Claperà Nova o Torre de la Claperà, als Hostalets de Bas, que durant la guerra va ser convertit en camp de presoners.

La Claperà és un dels grans masos de la Garrotxa. Construïda al segle XIX, és un bon model de l'arquitectura de factura neoclàssica, té una planta completament quadrada amb pòrtics a tots els costats de la planta baixa i al primer pis. Al capdamunt, compta amb unes golfes i un petit colomar també amb voltes perimetrals en el vèrtex que formen les quatre teulades. Aquest aspecte senyorial, ben diferent al de la resta de masos de la zona, s'uneix al fet que es troba en un terreny planer i sense arbres i fa que sigui ràpidament localitzable.¹ Al seu voltant hi ha un espai tancat, igualment quadrat, amb un mur d'uns dos metres i mig d'alçada. Dins el recinte hi ha també un petit habitatge – Cal Portaler – al costat de la porta principal que, tant per la toponímia del nom com per la seva situació i dimensions, podem endevinar que

¹ La gran majoria de masies de la comarca estan construïdes amb una teulada a doble vessant però el mas Ventós i el Masseur de Sant Privat de Bas disposen, com la Claperà, d'una coberta a quatre aigües.

era la casa on vivien els masovers i guardians de la finca. De fet, abans de la Guerra Civil, la casa era una segona residència dels Buch, una família de metges resident a Olot.

Amb l'esclat de la Guerra Civil, la Claperà va ser expropiada pel comitè dels Hostalets de Bas per tal de convertir-la en l'escola del poble. Al cap de poc temps, però, se'n va canviar la funció per passar a convertir-se

en un camp de presoners, ja sota el control de les milícies, segurament del PSUC.² I és que el mas reunia les condicions idònies per aquesta funció: d'una banda, la seva ubicació, separat del poble dels Hostalets per una carretera de 460 metres i molt proper a la carretera que unia la Garrotxa amb Osona.

D'altra banda, compta amb

una estructura elevada i disposa d'un recinte tancat relativament ampli i fàcilment controlable. El primer autor que ens dona testimoni és Francesc Badia en l'excel·lent recerca sobre els camps de treball a Catalunya durant la Guerra Civil. Segons Francesc Badia, el camp d'Hostalets de Bas apareix citat com el camp de concentració número 5 en una requisitòria del Tribunal Permanent de Catalunya. Tot i això, no donem per segur aquesta dada ja que el mateix Francesc Badia precisa que es tracta d'una informació que no s'ha pogut verificar. És més, el SIM diu desconèixer l'existència d'aquest camp i afirma que no està sota la seva autoritat.³ En aquest sentit, Jordi Pujiula indica que el camp no pertany al SIM durant tota la guerra i, d'aquesta manera, ens permet aclarir el fet que en uns llocs es citi com un camp del SIM i, en d'altres, no. Val la pena precisar, però, que en cap cas s'hauria tractat d'una txeca com contenen algunes històries populars. Ho diu ben clar l'informe de la Causa General d'Olot: "Se instaló un campo de concentración vulgarmente conocido por «checa» en el manso «La Cla-

² J. PUJIULA, "Smash Fascism, arqueologia de la Guerra Civil a la Garrotxa", *Revista de Girona*, 233 (2005), pp.50-53.

³ F. BADIA, *Els camps de treball a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p.60

Vista panoràmica de La Claperà

Foto: D. Colom

pera» del término Municipal de Hostalets de Bas”⁴

Les autoritats franquistes es preocuparan, acabada la guerra, tant de la destrucció patida a la Clapera, com pel camp de concentració que s’hi establí. Tot plegat queda recollit a l’expedient de la Causa General de l’Ajuntament de Sant Esteve d’en Bas. Responent a la pregunta sobre l’existència de diferents centres de reclusió l’alcalde diu:

“Lo único que existió fue un campo de concentración, donde se destinaban los individuos condenados por la llamada justicia roja (soldados desertores, etc) y los sospechosos de afección a nuestra causa, cuyo campo fue siempre de tipo militar, y dirigido por un capitán de malos antecedentes y peores procedimientos llamado Francisco Martínez Hidalgo.”⁵

Josep Maria Buch Casamort, presta declaració a la Causa General com a fill del propietari de la Clapera i exposa els avatars que va patir la seva vivenda durant la guerra:

“Que por los elementos del Comité se llevó a cabo la destrucción de la Capilla que había en la casa, así como también se procedió al saqueo de los muebles, ropas, etc. y destrucción de todas las paredes interiores del edificio para convertirlo en Escuela del pueblo, si bien a últimos del año 1938 el edificio fue incautado por los elementos del S.I.M y destinado a cárcel. A los prisioneros les fue ordenada la tala de parte del bosque propiedad del declarante.”⁶

Josep Maria Buch parla de memòria quan diu el que s’esdevingué a la Clapera durant l’any 1938 perquè el 19 d’octubre de 1937 va entrar a l’“Espanya Nacional” pel pont internacional d’Irún després d’haver travessat la frontera dels Pirineus cap a França.⁷ Com a conseqüència dels actes perpetrats durant la Guerra Civil pels membres del Comitè, el seu president -qui primerament s’incautà de la Clapera- és afusellat després d’un consell de guerra mentre que la resta de membres es trobaven en presons o bé a l’exili.

En el moment en què la casa és expropiada, gran part de la família Buch ja havia marxat d’Olot, una

4 AHN (Archivo Histórico Nacional), Causa General, Olot, foli 227.

5 AHN, Causa General, Sant Esteve d’en Bas, foli 149.

6 Ídem. foli 60.

7 ACGAX, (Arxiu Comarcal de la Garrotxa) Fons Josep Casabona Escubós.

part cap a Barcelona i altres cap a França, per la qual cosa no es van produir actes violents. Jacint Noguer, que en aquells moments era el fill dels masovers de cal Portaler, on encara viu, recorda com es van destruir un gran nombre d’objectes d’elevat valor, com quadres, mobles, escultures, un gran piano...⁸ Un cop acabada la guerra, totes aquestes pèrdues van ser taxades en cent cinquanta mil pesetes per part de l’Ajuntament de Sant Esteve de Bas.

A més, pràcticament totes les parets de la casa

Vista de la façana principal de la Cau
(masia on s’allotjava el cap del camp de concentració)
Foto: D. Colom

van ser enderrocades, entre elles les de la capella. L’únic espai separat era el de la infermeria, en una de les cantonades. També es va reforçar el mur exterior amb un filat electrificat. Actualment, després de les reformes dutes a terme pels propietaris un cop acabada la guerra i pels últims amos, encara es poden observar, als pisos superiors, les restes de les antigues parets al terra, juntament amb les marques deixades per les lliteres on dormien els presos.

Un fenomen semblant es va produir a altres grans masos com el Carbonell o el Tarrús, també als Hostalets, i a la Dou i la Cau, al poble veí de Sant Esteve d’en Bas. En tots aquests casos hi va haver una important destrucció d’objectes de valor. Sobretot al Carbonell i a la Dou, que van servir d’allotjament i de camp d’instrucció per a les tropes de les Brigades Internacionals. Les pèrdues també van ser taxades en xifres similars. Millor sort va córrer la Cau, que va convertir-se en la residència dels oficials encarregats del camp de la Clapera i no va fer falta transformar excessivament l’espai.

8 Entrevista, Jacint Noguer, 19 d’abril de 2008.

És a la Cau on va viure l'oficial que estava al càrrec de la Clapera, sobre el qual persisteix un record molt negatiu entre els veïns, amb una certa pàtina de llegenda. Es tracta d'un capità al que li faltava un braç i que tots els testimonis orals coincideixen a assenyalar com un home cruel. El seu origen és incert, es parla que podria provenir del País Basc o bé de Salamanca i segurament va morir durant la retirada cap a França. Algunes persones asseguren que va ser assassinat pels seus propis soldats. Són vàries les anècdotes que parlen de picabaralles amb veïns de la zona o maltractaments a presos i soldats, cosa que no faria gens descartable aquesta teoria.

La transformació de l'espai de la Clapera va permetre que el mas es convertís en un penal de presos, en el qual estaven reclosos soldats de lleva que havien desertat. Més endavant, però, també acolliren propietaris i polítics conservadors. Eren persones d'origen molt divers, igual que els mateixos soldats encarregats de controlar-los. No es tenen dades fiables sobre el nombre exacte de reus, però diverses fonts assenyalen que podrien haver-hi arribat a estar tancades unes 500 persones. La rotació de presos també era un fet bastant habitual, si hem de fer cas del que en diuen els testimonis vius i encara més si tenim en compte que una part dels presos eren enviats de nou al front, moltes vegades controlats pels brigadistes allotjats en els masos veïns ocupats. Un dels pocs exemples que hem pogut identificar com a presoner del camp és Sebastià Tubert i Costa. Aquesta persona, procedent d'Agullana, va ingressar al camp de concentració d'Hostalets de Bas després de ser detingut a Figueres el 8 d'abril de 1938. Allí hi va restar reclòs fins a l'1 de juny del mateix any, quan és alliberat.⁹

La vida al camp era dura; la major part del dia els presos participaven en la tala i transport d'arbres d'un bosc proper. Tots els reclusos hi treballaven, també els més dèbils, que molt sovint eren objecte de càstigs físics per no poder seguir el ritme dels altres companys. Malgrat tot, no van produir-se execucions mentre els presos van estar al camp i les úniques morts de les que es té constància són derivades d'intents de fuga o de malalties. Jacint Nogué recorda l'ambient tens del camp, però assegura que amb la seva família hi havia cert respecte, llevat d'alguns episodis concrets.

La Clapera va deixar de ser camp de presos poques hores abans de l'ocupació franquista del poble, el 6 de

Febrer de 1939, un dia abans que la resta de la comarca, ja que el front avançava des de les muntanyes del Collsacabra, que tanquen la vall d'en Bas a ponent. Molts dels presos van ser alliberats i algun d'ells va passar a formar part de l'exèrcit ocupant mentre que la majoria van retornar a casa seva. El mas tornà, doncs, a la família Buch, els quals el reformaren, tot i que no

Fragment de dibuix de temàtica militar
Foto: D. Colom

del tot, deixant els pisos superiors sense parets interiors. Des d'aquest moment, les seves estades a la casa es van anar fent molt més intermitents, fins a acabar venent-la, fa aproximadament cinc anys.

Actualment, als pisos superiors encara hi podem observar les pintades que van fer alguns dels soldats, malgrat que moltes d'elles es van esborrar o intentar tapar amb una capa de pintura. Les temàtiques que hi apareixen representades són molt diverses: hi ha nombroses frases d'alabança a la República o dibuixos de fusells, avions i vaixells militars. Alguns d'aquests estan fets en anglès, cosa que reforçaria la idea de la vinculació de la presó de la Clapera amb el mas del Carbonell, on hi havien instal·lades unitats de les Brigades Internacionals. Un segon grup de dibuixos són els de contingut obscè, que són els que estan més deteriorats i tapats, i que moltes vegades fan referència a altres companys soldats. Segurament aquest grup de pintures devia disgustar especialment els propietaris de la finca. I, el tercer grup, el conformen els noms d'alguns dels soldats que protegien el camp, que inclouen la seva lleva o el seu lloc d'origen, cosa que ens pot ajudar a conèixer detalls de la vida d'alguns d'aquests homes.

Els murs de la Clapera guarden, encara avui, un remor de la vida quotidiana d'un bon nombre de reus de l'Espanya republicana alçant-se com un testimoni singular del passat recent de la nostra Guerra Civil.

⁹ AMF (Arxiu Municipal de Figueres), Fons de la Delegació local d'excaptius, fitxes personals.